

Vedtatt på Fagforbundets 4. ordinære landsmøte 16.-20. oktober 2017.

Publisert: 15. desember 2017 | Sist oppdatert: 13. februar 2018
Sist oppdatert: 13. februar 2018

Informasjonsavdelinga

Prinsippprogram

Verdigrunnlag
Politisk styring
Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår
Livslang læring
Sterke faglige rettigheter
Likestilling
Internasjonal solidaritet
Offentlige tjenester med god kvalitet
Klima og miljø
Allianser

Handlingsprogram

Tariffpolitikk
Likestilling
Livslang læring
Arbeidsmiljø
Velferd og offentlig sektor
Næringspolitikk og sysselsetting
Klima og miljø
Kulturelt mangfold
Alliansebygging
Solidaritet og internasjonalt arbeid

Prinsippprogram

Verdigrunnlag

Fagforbundet bygger sin politikk på frihet, likhet og solidaritet. Fagforbundet er en handlekraftig kamporganisasjon som arbeider for å videreutvikle og trygge velferdsstaten.

Likeverd er et gjennomgående prinsipp, uavhengig av etnisk eller kulturell bakgrunn, alder, kjønnsidentitet, funksjonsnivå, seksuell orientering, religion eller livssyn. Det samme prinsipp gjelder for internasjonal forståelse, solidaritet og flerkulturell integrering.

Kampen mot undertrykking, rasisme, hatefulle ytringer og diskriminering er en prioritert oppgave. Gjennom omtanke, samhold og solidaritet vil Fagforbundet styrke medlemmenes lønns- og

arbeidsvilkår, sikre arbeidsplassene, samt sikre uføre og pensjonister en verdig tilværelse. Arbeid er en grunnleggende menneskerett og et viktig grunnlag for den enkeltes velferd, frihet og muligheter til utfoldelse.

Politisk styring

Fagforbundet skal jobbe for å videreutvikle samfunnets demokratiske tradisjoner gjennom nasjonal politikk, lokalt selvstyre og representasjon i folkevalgte organer. Et levende folkestyre forutsetter engasjement og deltakelse fra alle grupper i befolkningen. Tre folkevalgte forvaltningsnivåer må videreføres. Regionråd og lignende samarbeidsorgan må ikke tilsidesette lokaldemokratiet. Det er viktig at det er åpenhet i offentlige dokumenter og prosesser, slik at det ligger til rette for demokratiske beslutninger. Fagforbundet mener at det parlamentariske systemet ikke er egnet for å sikre innbyggerne i kommuner og fylkeskommuner innsyn i offentlige prosesser.

Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår

Fagforbundet vil forbedre medlemmenes lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår gjennom kollektive tariffavtaler, sentrale forhandlinger og en solidarisk lønnspolitikk.

For å sikre en rettferdig fordeling av samfunnsgodene, vil Fagforbundet arbeide aktivt for en lønnspolitikk som reduserer lønnsforskjellene i Norge. Lønnspolitikken skal bygge på prinsippet om lik status og lik lønn for arbeid av lik verdi i kvinnedominerte og mannsdominerte yrker. Alle skal ha lovfestet rett til hel stilling og fast ansettelse. Fagforbundets mål er å sette livskvalitet foran forbruksvekst. Dette kan oppnås blant annet gjennom en kortere normalarbeidsdag.

Livslang læring

Utdanning skal være en rettighet og reell mulighet for alle, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomiske evner. Livslang læring øker livskvaliteten, åpner muligheter for deltakelse i arbeids- og samfunnsliv og sikrer behovet for kvalifisert arbeidskraft i takt med endringene i samfunnet. Alle skal ha mulighet til læring og kompetanseutvikling gjennom hele livet.

Sterke faglige rettigheter

Opparbeidede og framforhandlede rettigheter er grunnlaget for fagbevegelsens arbeid. De mest grunnleggende er organisasjonsretten, forhandlingsretten og streikeretten. Samarbeid og allianser med politiske partier og ulike organisasjoner sikrer at disse rettighetene bevares og styrkes. All rett til medbestemmelse og innflytelse må forsterkes.

Likestilling

Likestilling skal være et gjennomgående prinsipp, som sikrer alle like muligheter til arbeid, karriere og familieliv. Det er en menneskerett å ha mulighet til et godt arbeidsliv. Dette innebærer rett til hel og fast stilling, en jobb å leve med, en lønn å leve av og en verdig pensjonisttilværelse.

Internasjonal solidaritet

Et solidarisk samfunn, nasjonalt og internasjonalt, fremmer demokrati og folkestyre og hindrer undertrykking, utbytting og nød. Samarbeid på tvers av landegrensene ved aktiv deltakelse i den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) og internasjonale arbeidstakerorganisasjoner, er en forutsetning for at faglige rettigheter gjøres gjeldende for arbeidstakere i alle land.

Offentlige tjenester med god kvalitet

Velferdsstaten er basert på prinsippet om å yte etter evne og få etter behov. Offentlig sektor er bærebjelken i velferdsstaten, og velferdsordningene skal eies, finansieres og drives av det offentlige. Trygge, godt kvalifiserte og motiverte offentlige ansatte gir de beste tjenestene. Privatisering, konkurranseutsetting og utskilling av offentlige tjenester er ikke løsningen på framtidens utfordringer.

Å ta ut profitt eller konsernbidrag fra private virksomheter som leverer tjenester på vegne av offentlige myndigheter, må forbys. Offentlige tjenester skaper viktige verdier for samfunnet.

Trepartssamarbeidet er viktig for å sikre offentlige tjenester med høy kvalitet og ivareta verdiskaping og fordeling.

Klima og miljø

Livsgrunnlaget for nåværende og framtidige generasjoner sikres gjennom offentlig eierskap og kontroll over våre felles naturressurser, satsing på fornybar energi og gjennom å redusere forurensningen. En aktiv miljøpolitikk er en forutsetning for å forvalte naturressursene på en bærekraftig måte, og bevare det biologiske mangfoldet. En bærekraftig utvikling bygger på globalt samarbeid og forpliktende internasjonale avtaler.

Allianser

Fagforbundet kan ikke nå alle sine politiske målsetninger alene. Det er viktig med et godt samarbeid med politiske partier og organisasjoner som deler Fagforbundets ideologi og verdier.

Handlingsprogram

Tariffpolitikk

Fagforbundets tariffpolitikk bygger på den frie forhandlingsretten, en solidarisk lønnspolitikk og rettferdig fordeling av samfunnsgodene. Fagforbundet støtter frontfagsmodellen, hvor konkurranseutsatt næring setter normen for inntektsutviklingen i øvrige områder. Dette krever likevel en rettferdig fordeling mellom sektorer og yrkesgrupper, for å hindre at enkelte områder systematisk får lavere lønnsvekst enn andre.

All lønnsdannelse skal sikre en solidarisk lønnspolitikk, rettferdig fordeling og utjevning av sosiale forskjeller gjennom kollektive avtaler.

Fagforbundet motarbeider konkurranseutsetting og privatisering av offentlige tjenester. Arbeidsmarkeds kriminalitet og sosial dumping er et økende problem i norsk arbeidsliv, og utgjør en trussel mot velferdsstaten, det organiserte arbeidslivet og tariffavtalene. Flere arbeidsgivertilknytninger enn tidligere, setter inngåtte tariffavtaler under press. Fagforbundet vil sikre retten til arbeidskamp, blant annet streik, sympatistreik og boikott.

- Arbeide for å sikre at offentlig sektor krever anstendige lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakere i bedrifter som leverer tjenester til det offentlige.

I konkurransen om de billigste tjenestene, angripes og svekkes arbeidstakernes lønns- og arbeidsvilkår. Problemet må bekjempes for å sikre tarifflønn og pensjonsrettigheter for alle. Fagforbundet vil kjempe for at viktige bestemmelser i avtaleverket ikke forringes ved skifte av tariffområde, og vil ta i bruk kampmidler om nødvendig. Streikebryteri er uakseptabelt. Streikeretten er nødvendig for å ivareta arbeidstakers interesser og må ikke svekkes gjennom bruk av tvungen lønnsnemnd.

Selskapsformer med ulike regler for medbestemmelse krever at tillitsvalgte får nødvendig kunnskap om ulike avtaler på tidligst mulig tidspunkt. Lovfestet rett til innsyn i anbuds- og kontraktsforhandlinger er en forutsetning. I alle omstillingsprosesser må grunnlovens påbud om medbestemmelse følges opp. Åpenhet og demokrati i beslutningsprosesser må ivaretas på lik linje med innsynsrett og forhandlingsrett.

- Arbeide for at tillitsvalgte og ansatte sikres en reell medbestemmelse og innflytelse i saker.
- Arbeide for å sikre tillitsvalgte i alle tariffområder rett til permisjon for å ivareta sine verv.

Fagforbundet mener offentlig sektor har et spesielt ansvar for å sikre like vilkår for arbeidstakerne, og å forvalte samfunnets fellesverdier. Innleie av arbeidstakere gjennom bemanningsbyråer undergraver norsk arbeidsliv og må avvikles. For øvrig må innleie håndteres i tråd med norsk lov- og avtaleverk og internasjonalt regelverk. Hovedregelen må være fast ansettelse og full stilling.

- Arbeide for at ILO-konvensjon nr. 94 følges opp for å sikre at det stilles krav om tariffavtale hos kontraktører og underleverandører ved anbudsinnhenting.

Ved skifte av tariffavtale skal partene i den enkelte virksomhet avtale hvilke lønns- og arbeidsvilkår, samt pensjons- og forsikringsvilkår som skal videreføres. Arbeidstakere med kort opptjeningstid er viktige i den sammenheng. Alle som ønsker det, skal ha mulighet til å stå i arbeid fram til oppnådd aldersgrense.

Fagforbundet jobber for å opprettholde og forbedre medlemmenes pensjonsrettigheter. Ordningene må være kjønns- og aldersnøytrale, og så langt som mulig inneholde likelydende bestemmelser i alle tariffavtaler. All inntekt må være pensjonsgivende.

Pensjonsrettighetene må ikke svekkes ved tilpasning av offentlig tjenestepensjon og AFP til endret folketrygd. Pensjonsytelsene skal utgjøre minst to tredjedeler av inntekten. Verdien av samordningsfordelene må videreføres. Ansatte i virksomheter som utfører offentlig finansierte tjenester skal være sikret offentlig tjenestepensjon.

- Arbeide for å styrke medlemmenes pensjonsrettigheter i alle tariffområder.

Arbeidsmarkedet i Norge er kjønnsdelt. Dette medfører at kvinnedominerte yrkesgrupper har gjennomgående lavere stillingsprosent, lønn og status enn mannsdominerte. Stillingsvurdering, kvotering, rekruttering til lederstillinger og kompetanseheving er viktige virkemidler i kampen for likelønn.

Fagforbundet vil arbeide for en reform som inneholder en arbeidstidsreduksjon med full lønnskompensasjon, for eksempel sekstimersdag. Reformen må ha et helhetlig perspektiv og bygge

på erfaringer fra nasjonale og internasjonale forsøk. Fagforbundet vil at alle typer turnusordninger likestilles med skiftarbeid.

Likestilling

Det er fremdeles store utfordringer i likestillingsarbeidet i Norge. Forskjeller i arbeids- og samfunnsniv gir ulik fordeling av inntekt, karriere og makt i menns favør. Ulik verdsetting av manns- og kvinneyrker bidrar til å opprettholde et kjønnsrelatert forsørger- og omsorgsmønster. Likestilling mellom kjønnene er en forutsetning for å oppnå like rettigheter og plikter i samfunnet, arbeidslivet og hjemmet. Økonomisk uavhengighet er den viktigste forutsetningen for likestilling. For å sikre økonomisk selvstendighet, må arbeidet med kjønnsnøytrale pensjonsordninger, likelønn, lavlønn og retten til hele stillinger prioriteres. Fagforbundet er mot kontantstøtte, og mener ordningen er et tilbakeskritt for likestilling i arbeidslivet. Like rettigheter og plikter må også gjelde ved omsorg for barn.

- Arbeide for at kvinner og menn skal gis like muligheter til deltakelse i arbeids-, samfunns- og organisasjonsliv.
- Arbeide for at kontantstøtteordningen opphører.
- Arbeide for at likestillingsloven styrkes og at likestillingsombudet gjenopprettes.

Permisjonsrettigheter i forbindelse med svangerskap og fødsel har et klart kjønnsperspektiv. Dette gjelder både helseperspektivet for mor og barn, og sosial beskyttelse for mødre. Kvinner har derfor et særskilt vern i norsk lov, som skal ivareta andre forhold enn omsorgsansvaret.

Endring av rettigheter til foreldrepermisjon er omfattende, og kan ikke gjennomføres uten at både kvinners og menns stilling ivaretas. Skal fedre og medforeldre ha en reell mulighet til å ta større del av omsorgsansvaret, må retten til foreldrepenger være knyttet til egen inntekt.

- Arbeide for å øke lengden på foreldrepermisjonen, en likere deling av foreldrepermisjonen og kvinners rettigheter ved svangerskap og fødsel.
- Arbeide for at fedre/medforeldre opparbeider selvstendig rett til foreldrepenger.

ILO-konvensjonen for barsel og svangerskap (nr. 183) krever at gravide i arbeidslivet skal beskyttes, og at alle kvinner har rett til fødselspermisjon før og etter fødsel, tilgang til helseordninger og ammepauser. Det er et mål at konvensjonens målsettinger innfris.

Forskjellene i helsetilbudet for kvinner og menn medfører ulik behandling for samme sykdomsforhold. Kvinnerrelaterte lidelser har lavere status, og forskning, diagnostisering, medisiner og behandling tar i for stor grad utgangspunkt i menns sykdomsbilde. Såkalte «ubestemte helseplager» og muskel- og skjelettlidelser defineres ikke som yrkesskade-/sykdom, og utløser ikke rett til yrkesskadeerstatning. Fagforbundet mener jobbrelaterte skader og sykdommer må sidestilles med andre typer yrkesskade.

- Arbeide for at belastningslidelser gir rett til yrkesskadeerstatning.

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, og en krenkelse av menneskerettighetene. Personer utsatt for vold har lavere yrkesdeltakelse og dårligere helse, og det er viktig at alle kommuner får oversikt over omfanget i sin kommune.

- Arbeide for at alle kommuner etablerer tiltak mot vold i nære relasjoner.

Prostitusjon defineres som kjøp og salg av seksuelle tjenester. Fagforbundet mener kommuner og andre offentlige instanser må styrke sin innsats på det forebyggende feltet og etablere tiltak for å hjelpe mennesker ut av prostitusjon.

- Arbeide for konkrete tiltak for å forebygge prostitusjon og seksuelle overgrep.

Livslang læring

Kunnskap er makt, og derfor har lik rett til utdanning alltid vært et sentralt krav for fagbevegelsen. Alle må sikres lik rett til grunnskole, videregående opplæring, fagskole, høyere utdanning og etter- og videreutdanning. Vi må ha et arbeidsliv som tar i bruk og videreutvikler den enkeltes kompetanse.

Barnehagen er en viktig grunnpilar i den norske velferdsstaten. Alle barn har krav på et godt offentlig barnehagetilbud. Barnehagen skal gi trygge rammer rundt barns frie spontane lek, læring og sosialisering. Barna skal få god omsorg med et tilpasset pedagogisk opplegg hvor barnet står i sentrum.

Den offentlige fellesskolen legger grunnlaget i utdanningssystemet. Et trygt læringsmiljø er avgjørende for den enkeltes og samfunnets utvikling. Fagforbundet ønsker en mer helhetlig skoledag, trygge økonomiske rammer og en skole som sikrer like muligheter for alle. Fagforbundet mener at faglige rettigheter og plikter skal være en del av opplæringsplanen i videregående skole.

I voksen alder er livslang læring ofte knyttet til arbeidslivet, med daglig arbeid som en viktig læringsarena. Voksnes læring er viktig som virkemiddel for sosial utjevning og økt trygghet. Fagforbundet skal være pådriver i utviklingen av utdanningstilbud og kompetansetiltak, og skal arbeide for at relevant kompetanse blir brukt av arbeidsgiver og i det enkelte arbeidsfellesskap. Hver arbeidsplass skal ha en kompetanseplan utviklet i samarbeid med ansatte og tillitsvalgte. Alle ansatte skal ha rett til relevant kompetanseutvikling og økonomisk uttelling. Gode rammevilkår, stipend- og låneordninger og dekning av utgifter til livsopphold er en viktig forutsetning for at alle kan benytte seg av aktuelle studietilbud.

- Arbeide for at utdanning på alle nivå skal være i tråd med individets, samfunnets og arbeidslivets behov.
- Arbeide for å styrke arbeidsplassbaserte tilbud innen fagopplæring og fagskole.
- Arbeide for at arbeidsgiver tilbyr nødvendig kompetanseheving ved reformer, omorganisering og teknologiske endringer.

Det er behov for flere lære- og praksisplasser. Prinsippet om rett til læreplass må lovfestes. Offentlige og private virksomheter må pålegges å ta inn lærlinger, for å oppfylle samfunnskontrakten som er undertegnet av arbeidslivets parter.

- Arbeide for at alle virksomheter som tar inn lærlinger, må gi en garanti for å sikre at veileder har den kompetansen som skal til for å sikre et godt faglig opplæringstilbud til lærlingen.
- Arbeide for at kontraktører og underleverandører skal være godkjente, aktive lærebedrifter.

Fagskolene skal tilby relevante utdanninger for fagarbeidere som ønsker fordypning og spesialisering i sine fag. Fagforbundet vil arbeide for en forutsigbar og bedre finansieringsordning. Overordnet styring og finansiering av utdanningssektoren skal være et offentlig ansvar. Utdanning gjennom fagskolen må gi studiepoeng og gode overganger til høyere utdanning. Fagskolen må gjøres mer kjent og få en tydeligere plass i utdanningssystemet.

Fagforbundet vil styrke fag- og yrkesopplæring og rådgivningstjeneste i grunnopplæringen. Kvaliteten i karriereveiledningen må styrkes, for å bidra til likeverdige, tilgjengelige og godt kjente tilbud for unge og voksne i alle livsfaser. Dette krever en rådgivningstjeneste hvor flere ansatte har yrkesfaglig bakgrunn. Flere yrkesfaglærere med relevant fagbrev må tilsettes i fag- og yrkesopplæringen. Fagskoletilbudene må videreutvikles for å gi flere påbygningsmuligheter. Utdanningssystemet må

åpnes ytterligere for å etablere et mest mulig sømløst system. Partene i arbeidslivet er sentrale aktører i planlegging og iverksetting av etter- og videreutdanningstiltak.

- Arbeide for å styrke og synliggjøre det offentlige fagskoletilbudet.
- Arbeide for at det opprettes flere studier gjennom Y-veien.
- Arbeide for å opprette nye fag- og svennebrev på relevante yrkesområder.
- Arbeide med å kvalitetssikre og tilrettelegge eksisterende og nye voksenopplæringsordninger.

Vi vil ha et utdanningssystem som møter framtidens kompetansebehov, til det trenger vi fortsatt gode offentlige og desentraliserte høyskoler og universiteter som samarbeider tett med det lokale arbeidslivet. Utdanning skal være gratis, og studentene skal ha en studiefinansiering og studentvilkår som sikrer dem mulighet til å studere på fulltid. Utdanningsinstitusjonene skal tilby god og praksisnær undervisning som forbereder studentene på arbeidslivet.

Fagforbundet arbeider for kvalitetssikring av realkompetansevurdering og dokumentasjon på alle utdanningsnivåer og i arbeidslivet. På grunnlag av slik dokumentasjon er det mulig med opptak til høyere utdanning.

Forholdene må legges til rette for at arbeidslivet kan nyttiggjøre seg utdanning og arbeidserfaring til arbeidstakere med utenlandsk bakgrunn. Prosessen med godkjenning av utenlandsk utdanning må effektiviseres.

- Arbeide for at relevant kompetanse opparbeidet i andre land anerkjennes og godkjennes.
- Arbeide for gratis obligatorisk norskopplæring for alle minoritetsspråklige som kommer til Norge.

Det er et mål at arbeidslivet er tilrettelagt slik at flere skal kunne stå lenger i arbeid, og færre støtes ut. Det er et felles samfunnsansvar å tilby befolkningen en solid kompetanseutvikling fra barndom til alderdom. Livslang læring er en naturlig del av den enkeltes liv i samfunn og arbeid.

Arbeidsmiljø

Lovgivningen for arbeidslivet skal fastlegge rammen for et godt arbeidsmiljø som ivaretar den sosiale og velferdsmessige utviklingen i samfunnet. Dette innebærer at arbeidsmiljøloven må styrkes som en vernelov som ivaretar alle arbeidstakere gjennom aktive tiltak for å skape helsefremmende arbeidsplasser ved å forebygge belastninger, sykdom og skade samt tilby helsefremmende arbeidstidsordninger.

- Arbeide for at alle arbeidstakere sikres en vernetjeneste uavhengig av virksomhetens størrelse.

Arbeidet med å sikre alle en trygg arbeidshverdag fri for trusler og vold må intensiveres og risikoen må reduseres. I arbeidssituasjoner med høy risiko for vold og trusler må det stilles krav om tilstrekkelig bemanning, riktig kompetanse og bruk av tekniske hjelpemidler for å øke sikkerheten. Antallet alvorlige arbeidsskader og dødsfall som skyldes arbeidsskade er ikke redusert de siste årene, dette må derfor få et større fokus.

- Arbeide for å styrke arbeidet med helse, miljø og sikkerhet (HMS).
- Arbeide for at Stortinget vedtar en nullvisjon om et arbeidsliv som ikke fører til tap av liv eller skade.

Alle har krav på tilrettelegging for å kunne opprettholde tilknytningen til arbeidslivet. Det skal legges vekt på den enkelte arbeidstakers muligheter og forutsetninger for inkludering i arbeidslivet. For å oppnå økt sysselsetting av personer med redusert funksjonsevne må det tilstrebes universell utforming av alle arbeidsplasser. Skal man forhindre utstøting i arbeidslivet må alle former for diskriminering, mobbing og trakassering motvirkes.

- Arbeide for en arbeidslivsreform som ivaretar samspillet mellom arbeidslivet og et godt privatliv.

For å skape et bedre arbeidsmiljø er det nødvendig å intensivere informasjons- og skoleringsarbeidet, særlig på det psykososiale området, samt for varsling og ettervern for varslere. Både ledere, tillitsvalgte, verneombud og ansatte må få bedre kunnskap om problemstilling og virkemidler. For å styrke HMS-kunnskapen må det innføres en fleksibel og løpende HMS-opplæring for verneombud, arbeidsmiljøutvalgsmedlemmer og ledere utover dagens grunnopplæring.

- Arbeide for at verneombud og hovedverneombud gis bedre vilkår for å utføre sitt arbeid.
- Arbeide for en offentlig godkjenningsordning for kurstilbydere i HMS for å forhindre useriøse aktører.

Velferd og offentlig sektor

Offentlig sektors tjenester og det sosiale sikkerhetsnettet representert gjennom utdanningssystemet, folketrygden, sykelønnsordningen og pensjonsordningene er bærebjelker i velferdsstaten. Disse ordningene må være et offentlig ansvar. Velferdspolitiske prioriteringer som ivaretar de svakeste og gir likeverdig tilbud til alle kan ikke oppnås når tjenestene drives av private med profit som mål. Fagforbundet vil bidra til at kvaliteten på tjenester i velferdsstaten videreutvikles. En forutsetning for dette er at oppgaver blir løst i egen regi.

- Arbeide for at offentlige tjenester blir utført i egen regi, med høy kvalitet og forsvarlig bemanning.
- Arbeide for offentlig eierskap og folkevalgt kontroll over samfunnets infrastruktur.
- Arbeide for at det utarbeides etiske retningslinjer som gjelder anskaffelser av varer og tjenester i offentlig sektor.

Fagforbundet arbeider for en sterkere nasjonal styring med spesialisthelsetjenesten. Sykehussektoren må tilbake til folkevalgt styring og demokratisk kontroll. Styrene i helseforetakene må bestå av politisk valgte representanter med lokal forankring og representanter fra arbeidstakerorganisasjonene. Foretaksorganiseringen må skiftes ut med forvaltningsstyring. Fagforbundet vil arbeide for at bevilgningene til spesialisthelsetjenesten står i samsvar med de oppgaver og tjenester som skal utføres. Lokalsykehusene med akuttberedskap er nødvendige for å opprettholde levedyktige lokalsamfunn.

Kommune- og sykehusøkonomien er for stram. Dette, kombinert med sterke markedskrefter som ønsker å overta større deler av offentlig virksomhet, skaper grunnlag for konkurranseutsetting, privatisering, sentralisering og utskilling av tjenester. Resultatet blir konkurranse på de ansattes lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår, tjenestene som innbyggerne mottar blir dårligere, og de ansattes kompetanse forringes. Fagforbundet ønsker en rettferdig økonomisk rammefordeling som ivaretar alle kommuner.

- Arbeide for en forpliktende økonomisk opptrappingsplan for offentlig sektor.

Skattesystemet er nøkkelen til rettferdig fordeling, og viktig for å utjevne inntektsforskjeller. Rettferdig beskatning og at alle bidrar er en forutsetning for velferdsstaten, og for å sikre offentlig sektor en

økonomi som gjør det mulig å løse oppgavene. Skattesystemet må ikke svekke inntektsgrunnlaget for fellesskapet.

- Arbeide for regelverk som sikrer at offentlige midler ikke ender opp i skatteparadis.

Fagforbundet er imot egenbetalingsordninger på viktige velferdstjenester. Slike ordninger bidrar til en usosial profil, og strider mot prinsippet om lik rett til tjenester.

- Arbeide for å fjerne avgifter, gebyrer og egenandeler på velferdstjenester.
- Arbeide for at tannhelse likestilles med øvrige helsetjenester.
- Arbeide for å sikre skattefradrag for store sykdomsutgifter.

For å sikre at nivået på sosialhjelpen er tilstrekkelig og forutsigbar for mottakerne, må det innføres en felles norm. Inntektssikringen for de som har et mer varig behov for ytelser må løses på annen måte enn ved sosialhjelp. Fagforbundet vil arbeide for at gravferd blir et offentlig ansvar.

Fagforbundet vil utvikle og styrke folketrygden, slik at den fortsatt gir økonomisk trygghet for alle, og bidrar til å utjevne økonomiske forskjeller. Folketrygden skal være bærebjelken i pensjonssystemet. På en rekke områder er pensjonsordningene under press. Fagforbundet vil holde fast ved betydningen av en god pensjonsordning i offentlig sektor, og sikre avtalefesting av pensjon også i framtida.

Fagforbundet vil kjempe mot forringelse av ordningene og ensidig overføring av risiko fra arbeidsgiver til de ansatte.

For Fagforbundet er det viktig at pensjonsordningene er forutsigbare, livsvarige og like. Det er et mål at pensjonsordningene er tilrettelagt slik at de som av ulike grunner går tidlig ut av arbeidslivet, får en pensjon som gjør dette til et reelt og realistisk alternativ.

Fagforbundet vil forsvare avtaleretten på pensjon der dette er tariffavtalt eller lovregulert, og vil kjempe for at flere deler av arbeidslivet får forhandlingsrett på pensjon gjennom tariffavtalene. Fagforbundet vil, gjennom Pensjonistforbundet, arbeide for at forhandlingsrett for pensjonister på trygdeoppgjørene gjeninnføres. Det er viktig at det etableres gode uføreordninger innenfor alle tariffområder. Levealdersjusteringen på uføres alderspensjon skjermes, og opptjening må skje til 67 år. Fagforbundet vil øke minstenivået for innskudd i innskuddsordningene.

- Arbeide for at samlet pensjon ved 67 års alder ved en normal yrkeskarriere skal gi en inntekstdekning på minst to tredeler av lønn. Pensjonsordningene skal være kjønnsnøytrale og livsvarige.
- Arbeide for at alle, uavhengig av lønnsnivå og stillingsstørrelse skal omfattes av lov- eller avtalefestede tjenstepensjoner på minst to tredjedels inntekt.
- Arbeide for å forsvare og videreutvikle en offentlig folketrygd som fundament for framtidens pensjon med omlag to tredjedels inntekt.

Sykelønnsordningen er et kjerneelement i den norske velferdsstaten, og Fagforbundet er imot innføring av karensdager. Personer med langvarig sykefravær som følge av alvorlig sykdom må ivaretas spesielt. Fagforbundet vil at det må utbetales feriepenger av hele sykelønnsperioden, med lik prosentsats som for feriepenger opparbeidet i arbeid.

- Arbeide for en god sykelønnsordning, og et sterkt oppsigelsesvern for sykemeldte.
- Arbeide for at Folketrygdlovens bestemmelser om friskmelding til arbeidsformidling fjernes.

Pleie- og omsorgstrengende skal ha den hjelp fra det offentlige som deres livssituasjon tilsier. Det offentlige tilbudet skal sikre befolkningen tilgang på forsvarlig støtte og hjelp, uavhengig av boform.

Boligpolitikken er en del av fordelings- og velferdspolitikken, og alle har rett til et sted å bo. Situasjonen på boligmarkedet for ungdom og folk i etableringsfasen blir stadig vanskeligere. Staten og kommunen må legge til rette for økt sosial boligbygging.

- Arbeide for en sosial boligpolitikk gjennom sterkere statlig styring og økte tilskuddsordninger for bygging av ikke-kommersielle boliger.

Digitalisering fører til endringer i arbeidslivet og stiller nye krav til arbeidstakernes kompetanse. Det er viktig at det legges til rette for at arbeidstakerne skal kunne utføre oppgavene med ny teknologi. Derfor er det viktig å styrke den digitale kompetansen. Den teknologiske utviklingen kan bidra til økt produktivitet i offentlig sektor og bedre kvalitet på tjenestene. Det er viktig å kartlegge risiko og sårbarhet som følger med de nye teknologiske løsningene. Arbeidstakernes medbestemmelsesrett og personvern må sikres.

Næringspolitikk og sysselsetting

I et samfunn er arbeid til alle det beste fordelingspolitiske virkemidlet. Mange støtes ut på grunn av at det stilles for høye krav til formell kompetanse, samtidig som det er en utfordring å skaffe riktig arbeidskraft. Både offentlige og private virksomheter har et ansvar for å sikre arbeidstakerne trygghet for arbeid og inntekt, ved å tilby arbeid av varig karakter, fast ansettelse og riktig opplæring.

Kommuner og fylkeskommuner er sentrale styringsverktøy, ikke bare for velferdsordninger, men også for sysselsetting og regional fordeling. For å nå målet om arbeid til alle, er det viktig at kommunene engasjerer seg mer i sysselsettingspolitikk. I den blandingsøkonomien som det norske samfunnet bygger på, er det et gjensidig avhengighetsforhold mellom offentlig og privat virksomhet. Finansmarkedene må reguleres for å sikre politisk kontroll over økonomisk utvikling og sysselsetting.

En aktiv næringspolitikk for å sikre verdiskaping, bosetting, arbeidsplasser og en bærekraftig utvikling er avhengig av et stort engasjement fra ulike aktører. En politisk styrt næringsutvikling må sikres gjennom folkevalgte demokratiske beslutningsorganer.

- Arbeide for at offentlig sektor blir en viktig motor i det næringspolitiske utviklingsarbeidet.
- Arbeide for at det blir utviklet nærings- og sysselsettingsplaner i alle kommuner.

Samspeillet mellom næringsutvikling, landbruk og matproduksjon er en viktig del av distriktspolitikken. Målet er en nasjonal politikk, med lokal forankring og lokal foredling. Det potensial som ligger i fiskerier, sjømatproduksjon, forskning og utvikling fra havet knyttet til bioteknologi, samt fra landbruk, skogbruk, bergverk og mineralutvinning, er viktig både for bosetting og en bærekraftig næringsutvikling. Innbyggere i strøk med mindre befolkningstetthet må også kunne nyte godt av de muligheter ny teknologi gir befolkningen i byer og tettbygde strøk.

- Arbeide for å sikre arbeidsplasser gjennom en aktiv distriktpolitikk.
- Arbeide for å sikre norsk matproduksjon.
- Arbeide for god infrastruktur som stimulerer til verdiskaping og bosetting i distrikta.

Klima og miljø

Framtidas miljøutfordringer krever helhetlig tenkning. Livsgrunnlaget til dagens og framtidens generasjoner må sikres bedre, ved å ivareta naturressursene på en bærekraftig måte.

- Arbeide for en helhetlig politikk som forener hensynet til miljø, sysselsetting, bosetting og velferd.
- Arbeide for økt satsing på fornybar energi, og belønningsinsentiver som gjør at energisparing foretrekkes.

I løpet av de neste tiårene må Norge, og verden, omstille seg til å bli lavutslippssamfunn. For å klare dette er det helt nødvendig at Norge får til utslippsreduksjoner innenlands, i alle sektorer. Norge må også bidra til å sikre at utviklingsland kan utvikle sine samfunn på en bærekraftig måte, samtidig som de sikres ressurser til å tilpasse seg de klimaendringene vi ikke kan unngå. Det er en forutsetning for utvikling og verdiskaping at olje- og gassutvinningen over tid erstattes av andre, bærekraftige energiløsninger. Gasskraftverk som bygges i Norge skal være basert på fullrensing.

En offensiv miljøpolitikk må sees i sammenheng med utvikling av nye produksjonsformer og sysselsetting. En storstilt satsing på alternative energikilder og ny teknologi vil kreve flere i arbeid i denne sektoren.

- Arbeide for økt miljøinnsats på tvers av landegrensene.
- Arbeide for at norsk olje- og gassproduksjon trappes ned i tråd med målene i Paris-avtalen.
- Arbeide for varig vern av havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, og andre særlig sårbare områder på norsk sokkel.

Klimapolitikk må sees i sammenheng med en aktiv næringspolitikk. Nye klimajobber må komme som erstatning for de jobbene som går tapt i sektorer som mister arbeidsplasser, både innenfor offentlig og privat sektor. Grønne skatter skal medvirke til at det blir lønnsomt å benytte miljøvennlige varer og tjenester. Økte avgifter knyttet til forurensning, må benyttes til miljø- og energivennlige løsninger og tiltak.

- Arbeide for at alle virksomheter miljøsertifiseres.
- Arbeide for å opprette nye arbeidsplasser innenfor miljøsektoren.
- Arbeide for at grønne skatter skal være progressive.

Miljøutfordringene er globale og krever både nasjonale og internasjonale løsninger. Rammevilkår for all virksomhet må ha internasjonale standarder som sikrer en bærekraftig utvikling. Fagbevegelsen må spille en sentral rolle i å utvikle helhetlige miljøtiltak. En offensiv satsing på alternative energikilder er nødvendig. Dette arbeidet må gå hånd i hånd med energiøkonomisering. Utslippsreduksjon og energiøkonomisering er områder hvor man kan få best resultater gjennom å se sektorene i sammenheng. Avfallssektoren og gjenvinningstiltak gir fornybare energikilder til blant annet kollektivtrafikken. Staten må sørge for at biometangass utvinnes og utnyttes over hele landet, og bidra økonomisk til at dette kan gjennomføres. En satsning på energieffektivisering vil gi både mindre utslipp og bedre utnyttelse av ressursene. Store deler av reduksjonen i klimagassutslipp må foretas i kommunene, og energieffektivisering vil være et viktig verktøy i denne prosessen. Privatisering og konkurranseutsetting gir svekkede styringsmuligheter og er til hinder for å utvikle offentlig sektor i en klimavennlig retning.

- Arbeide for å sikre offentlig eierskap og kontroll med avfallshåndtering.

Det er viktig med en miljømessig tilrettelagt infrastruktur med gode transportløsninger til havs, i luften og på land. Et av de beste miljøtiltakene for å styrke kollektivtrafikken, er å heve kvaliteten og bygge ut tilbudet. Staten må sette inn nødvendige midler både til investeringer og drift, slik at det blir attraktivt å reise kollektivt, uavhengig av hvor folk bor.

- Arbeide for et godt kollektivtilbud som skal eies og drives av det offentlige.

Kulturelt mangfold

Kunst og kultur tilfører samfunnet og enkeltindivider varige verdier. Kulturens rolle i samfunnet må tydeliggjøres og verdsettes, og ikke sees som en utgiftspost i offentlige budsjetter. Kulturloven fra 2007 pålegger stat, fylkeskommune og kommune å sørge for at alle får oppleve kultur og delta i kulturaktiviteter, men gir ingen føringer på innhold og kvalitet.

- Arbeide for at Kulturloven styrkes og konkretiseres i forskrifter.

Kulturbegrepet favner bredt, og det er viktig at det legges til rette for at hele bredden av kulturaktiviteter har tilfredsstillende møtesteder og aktivitetsarenaer.

- Arbeide for at grunnleggende kommunale kulturtilbud får tilstrekkelige ressurser til å fylle sin funksjon som møteplass og kulturarena.
- Arbeide for en god og gratis kulturskole, og fritidsklubbtilbud i alle kommuner.

Kulturtilbud utvikles i samspill mellom kunstnere, frivillige organisasjoner og offentlig ansatte kulturarbeidere. I et stadig mer komplekst samfunn må også kulturfeltet ha kompetente aktører.

- Arbeide for at alle kommuner har nødvendig kulturfaglig kompetanse.

I et flerkulturelt samfunn må nye ressurser verdsettes og tas i bruk. Samtidig må den materielle og immaterielle kulturarven vernes, som en plattform for å forstå historien.

- Arbeide for å synliggjøre og ta i bruk ressursene i et flerkulturelt samfunn.
- Arbeide for at samisk kultur, språk og egenart styrkes.

Alliansebygging

Fagforbundet skal arbeide for å styrke det faglig/politiske samarbeidet med politiske partier som deler Fagforbundets visjoner og mål. Det er viktig å bygge allianser med arbeidstakerorganisasjoner og andre samfunnsengasjerte aktører. Deltakelse i samfunnsdebatten både gjennom politisk ledelse og lokale tillitsvalgte er vesentlig for å nå Fagforbundets politiske mål.

Solidaritet og internasjonalt arbeid

Globalisering av økonomien, hard internasjonal konkurranse og innstramminger i offentlige budsjetter forverrer forholdene for arbeidstakere over store deler av verden. Kapitalinteresser fortrenger sosiale, menneskelige og miljømessige hensyn, og bidrar til økende forskjeller. Mange steder er retten til å organisere seg, inngå tariffavtaler og å drive faglig arbeid forbudt, eller sterkt begrenset. Gjennom faglig internasjonalt samarbeid vil Fagforbundet kjempe for å bygge en sterk fagbevegelse i alle land. Gode lønns- og arbeidsvilkår er avgjørende for å kunne forsørge familien og ha mulighet til å la barn gå på skole, og unngå barnearbeid.

- Arbeide for å sikre retten til å fagorganisere seg.

Selskaper som er involvert i krenkelser av menneskerettighetene, krenkelse av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner, alvorlig miljøskade eller andre grove brudd på grunnleggende etiske normer, må utestenges fra offentlige anbuds-, innkjøps- og pensjonsordninger.

Norske arbeidstakere påvirkes daglig av de beslutningene som fattes i EU, og EUs direktiver innskrenker nasjonale virkemidler mot sosial dumping og reduserer faglige rettigheter og velferdsordninger. Utviklingen av EØS-avtalen har fått et omfang som går langt utover det som ble forespeilet da avtalen ble inngått. Norske myndigheter må derfor sørge for en grundig gjennomgang av avtalen for å sikre den norske arbeidslivsmodellen. Internasjonale handelsavtaler må bygge på åpenhet og demokratiske prosesser. Fagforbundet er imot mekanismer som begrenser nasjonal suverenitet og demokratisk styring og kontroll.

- Kreve at ILO-konvensjoner, norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning gis forrang foran EU-regler.
- Kreve at norske myndigheter aktivt bruker reservasjonsretten og andre tilgjengelige virkemidler når faglige rettigheter og den norske arbeidslivsmodellen presses.
- Arbeide for at Norge ikke blir medlem i EU.
- Kreve full åpenhet rundt forhandlingene og at offentlige tjenester ikke åpnes fra norsk side for utenlandske tilbydere under TISA eller andre internasjonale handelsavtaler.

Det er millioner av flyktninger og internt fordrevne mennesker i verden, og krigshandlinger er den viktigste årsaken til dette. Internasjonal solidaritet, internasjonale konvensjoner og medmenneskelighet tilsier at Norge skal føre en human asyl- og flyktningpolitikk nasjonalt og internasjonalt. En verdig asyl- og flyktningpolitikk må være i samsvar med rådene fra FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR).

- Arbeide for at barnekonvensjonen må legges til grunn for opphold i landet.
- Arbeide for en mer human flyktningpolitikk.
- Stille seg bak den internasjonale BDS-bevegelsen (Boikott, Desinvesteringer og Sanksjoner), og arbeide for en internasjonal handelsboikott av Israel.

Nordområdene vil være Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer, som gir muligheter og utfordringer knyttet til forvaltning, miljø, næringsinteresser og sikkerhetspolitikk. Norge har et stort ansvar for sosial, miljømessig og økonomisk bærekraftig utvikling i nord, og for å håndheve norsk lovgivning og suverenitet.

- Arbeide for å styrke nordområdepolitikken nasjonalt og internasjonalt.